

Razvijanje visokoškolskog programa za ekološko obrazovanje

UDK: 37.033:502/504

Nataša Petrović¹

¹Fakultet organizacionih nauka u Beogradu

„Obrazovanje za održivi razvoj predstavlja investiciju u našu budućnost ... svaka posebna zemlja treba da se postara da obezbedi odgovarajuće resurse za svoj razvoj“ – Svetski samit o održivom razvoju: Plan implementacije (2002)

1. Uvod

Istraživački centar za globalni razvoj (GDRC) potvrđuje i podržava inicijativu UN da deceniju od 2005 – 2015. godine proglaši „Decenijom obrazovanja za održivi razvoj pod patronatom UN“ (engl. UN-DESD). UN-DESD treba da počne 1. januara 2005. godine i da traje do kraja 2015. godine. Cilj ove Decenije obrazovanja za održivi razvoj pod patronatom UN – ESD (Education for Sustainable Development) jeste da (a) uključi kvantitativne i kvalitativne pokazatelje ESD u tekući nadzor i procenu Obrazovanja za sve – EFA (Education for All) i UN Deceniju pismenosti; (b) prati napredovanje aktivnosti koje preduzimaju agencije UN, vlade i NVO u poštovanju ove Decenije, i olakša primenu i praćenje; (c) proceni ostvarenje mjerljivih rezultata u realizaciji ciljeva Decenije, posebno u procesu integrisanja ESD u nacionalne obrazovne politike, programe i sisteme i (d) da preporuke za dalju promociju ESD na osnovu rezultata i pouka izvršenih iz iskustava Decenije.

Glavni udarni ciljevi obrazovanja za održivi razvoj, koji su prvobitno navedeni u Poglavlju 36 Agende 21, prošireni su u Programu rada Komisije za održivi razvoj UN – CSD, u izveštajima sa glavnih konferencijskih sastanaka UN održanih 1990ih godina:

1. *Svi ljudi treba da poznaju principe koji stoje u osnovi održivosti.* ESD ima veoma značajnu ulogu u unapređivanju samih rasprava o održivosti i razvoju koncepta od vizije do njegove praktične primene u kulturološki primerenim i lokalno relevantnim oblicima.
2. *Opšteprihvaćenost ESD.* Ovaj društveni proces treba da postane opšte prihvaćen u svim sektorima, naime, u poslovanju, poljoprivredi, turizmu, upravljanju prirodnim resursima, lokalnoj vlasti i mas-medijima, i da dodaje vrednost u razvoju i primeni programa.
3. *Permanentno učenje za sve.* Kvalitetno stalno obrazovanje i mogućnosti za učenje treba da budu dostupni svim ljudima bez obzira na njihovo zanimanje ili okolnosti u kojima se nalaze.

4. *ESD je značajno za sve nacije.* Shvatanje da upravo najobrazovanije zemlje izazivaju najveće opasnosti za održivu budućnost planete, preusmeravanje postojećih obrazovnih programa među svim nacijama na usvajanje društvenih, ekoloških i privrednih znanja, umeća, perspektiva i vrednosti koje se nalaze u osnovi održivosti takođe je jedan od glavnih udarnih ciljeva ESD.

5. *Specijalizovani programi obuke.* Razvijanje specijalizovanih programa obuke da bi se obezbedilo da svi sektori društva ovlađuju umećima neophodnim da upravljaju svetom poštujući princip održivosti.

2. Unapređenje obrazovanja, javna svest i obuka

Obrazovanje, podizanje svesti u javnosti i obuka odnose se upravo na sve oblasti obuhvaćene Agendom 21, posebno na one koje se tiču obezbeđivanja osnovnih potreba, sticanja sposobnosti, podataka i informacija, nauke i uloge glavnih grupa.

U Agendi 21 opisane su sledeće programske oblasti:

- a. Preusmeravanje obrazovanja u pravcu održivog razvoja.
- b. Jačanje javne svesti.
- c. Bolja obuka.

PROGRAMSKE OBLASTI

A. Preusmeravanje obrazovanja u pravcu održivog razvoja

Polazne osnove za delovanje

Obrazovanje, uključujući i formalno obrazovanje, javnu svest i obuku treba shvatiti kao proces kojim ljudska bića i društva mogu da dostignu svoj puni potencijal. Obrazovanje je od ključnog značaja za unapređenje održivog razvoja i unapređenje sposobnosti ljudi da se bave pitanjima životne sredine i razvoja. Osnovno obrazovanje obezbeđuje temelje svakog daljeg

ekološkog i održivog obrazovanja, sve drugo mora da postane suštinski deo učenja. I formalno i neformalno obrazovanje su nezaobilazni činioci koji vode menjanju stavova ljudi u smislu da oni postignu sposobnost da se bave i da procenjuju pitanja od značaja za održivi razvoj.

Ciljevi

Uvažavajući činjenicu da će svaka zemlja, regionalna i međunarodna organizacija razvijati svoje sopstvene prioritete i planove primene u skladu sa svojim potrebama, politikama i programima, predlažu se sledeći ciljevi:

- Aktivnosti treba usmeriti na smanjivanje visoke stope nepismenosti i stvoriti uslove da više žena stekne makar osnovno obrazovanje, tako da njihova pismenost bude makar na nivou pismenosti muškaraca.
- Što pre razviti svest o životnoj sredini i razvoju u svim sektorima društva, širom sveta.
- Težiti da ekološko obrazovanje i obrazovanje za razvoj bude dostupno svim ljudima, povezano sa društvenim obrazovanjem, od osnovno-školskog uzrasta, do odraslih.
- Pospešiti uključivanje koncepata životne sredine i razvoja, uključujući demografiju, u sve obrazovne programe, posebno u analizu uzroka glavnih problema okruženja i razvoja u lokalnom kontekstu, a na osnovu najverodostojnijih naučnih dokaza koji su nam dostupni i drugih odgovarajućih izvora saznanja i posebno naglasiti značaj dalje obuke onih koji donose odluke, i to na svim nivoima.

Aktivnosti

Uvažava se činjenica da će svaka zemlja, regionalna i međunarodna organizacija razvijati svoje sopstvene prioritete i planove koje će primenjivati u skladu sa svojim potrebama, politikama i programima, i aktivnostima.

B. Jačanje javne svesti

Polazne osnove za delovanje

Još uvek nije dovoljno razvijena svest o tome da su sve ljudske aktivnosti povezane sa životnom sredinom, a to je zato što informacije nisu precizne ili ih nema u dovoljnoj meri. Potrebno je poistići da javnost bude svesnija problema životne sredine i razvoja i posvećenija njihovom rešavanju i takođe više razviti osećanje lične odgovornosti za životnu sredinu i veću motivisanost i posvećenost održivom razvoju.

Cilj

Cilj je da se unapredi svest šire javnosti kao bitan deo globalnog obrazovanja u cilju postizanja čvršćih stavova, vrednosti i aktivnosti koje su u skladu sa održivim razvojem. Važno je naglasiti princip prenošenja ovlašćenja, odgovornosti i resursa na najprimereniji nivo, sa naglaskom na odgovornost u lokalnom kontekstu i kontroli nad aktivnostima izgradnje svesti.

Aktivnosti

Uvažava se činjenica da će svaka zemlja, regionalna i međunarodna organizacija razvijati svoje sopstvene prioritete i planove koje će primenjivati u skladu sa svojim potrebama, politikama i programima i aktivnostima.

C. Bolja obuka

Polazne osnove za delovanje

Obuka je jedan od najznačajnijih instrumenata za razvijanje ljudskih resursa i lakši prelazak u održiviji svet. Obuka treba da se usredsredi na stručno osposobljavanje, sa ciljem da popuni preznine u znanju i veštinama kako bi se pojedinac lakše zaposlio i uključio u rad na razvoju i na očuvanju životne sredine. Programi obuke istovremeno treba da insistiraju na jačanju svesti o životnoj sredini i o pitanjima razvoja kao dvosmernom procesu.

Ciljevi

Predloženi su sledeći ciljevi:

- Uspostaviti ili pojačati programe stručnog obrazovanja koji odgovaraju potrebama zaštite životne sredine i razvoja i pritom obezbediti priliku za obuku svima, bez obzira na društveni status, starnosu dob, pol, rasu ili veru.
- Usavršavati fleksibilnu i prilagodljivu radnu snagu različitih godina starosti koja može da odgovori na sve veće probleme i promene životne sredine i razvoja koji se javljaju u uslovima prelaska u održivo društvo.
- Ojačati snagu nacije, posebno u oblasti naučnog obrazovanja i obuke, osposobiti vlade, poslodavce i radnike da postižu svoje ciljeve u oblasti održanja životne sredine i razvoja i olakšati transfer i usvajanje nove, ekološki zdrave i društveno prihvatljive i odgovarajuće tehnologije i načina rada.
- Obezbediti da stavovi o ekologiji i sama ekologija uvek budu sastavni deo upravljanja na svim nivoima, kao što su marketing, proizvodnja i finansije.

Aktivnosti

- Koristeći pomoć Ujedinjenih nacija, države treba da identifikuju potrebe radne snage za obukom i da procene mere koje bi trebalo preduzeti da bi se te potrebe zadovoljile.
- Nacionalna stručna udruženja se podstiču da razvijaju i da preispituju svoje etičke kodekse i poнашање у циљу бодљег повезivanja и веће посвећености пitanjima животне средине.
- Države i образовне institucije treba da uklope pitanja заštite животне средине и разvoja u postojeće programe obuke i da podstiču razmenu metodologija i procenjivanja.
- Države treba da podstiču sve sektore društva, као što su industrija, univerziteti, vladini zvaničnici i službenici, nevladine organizacije i organizacije u okviru lokalne zajednice da uključe komponentu upravljanja животном sredinom u sve relevantne aktivnosti u obuci, sa naglaskom na zadovoljavanju neposrednih potreba za kvalifikacijom putem kratkoročnog formalnog stručnog obrazovanja i obuke na radnom mestu, kako u oblasti struke, tako i u oblasti upravljanja.
- Države treba da poboljšavaju ili uspostavljaju praktične programe obuke za diplomce stručnih škola, srednjih škola/gimnazija i univerziteta, i to svuda, da bi ti diplomci mogli da zadovolje potrebe tržišta rada i sebi obezbede održiv način života.
- Vlade treba da se konsultuju sa ljudima koji žive geografski, kulturno ili društveno udaljeni od centra i da utvrde njihove potrebe za stručnim obrazovanjem da bi oni mogli potpunije da doprinesu razvijanju održivih radnih navika i načina života.
- Vlade, industrija, sindikati i potrošači treba da budu sve svesniji uzajamne povezanosti između dobrog okruženja i dobre poslovne prakse.
- Države treba da razviju službu lokalno obučenih i zaposlenih tehničara za zaštitu okoline koji lokalnom stanovništvu i zajednicama mogu da obezbede usluge koje su im potrebne, posebno u ruralnim i urbanim sredinama u kojima su takve usluge neophodne, počevši od osnovne bri-ge o životnoj sredini.
- Države treba da podstiču sposobnosti da se pristupi, analiziraju i efektivno primene dostupne informacije i znanje o životnoj sredini i razvoju.
- Agencije koje pružaju pomoć trebalo bi da pojačaju komponentu obuke u svim razvojnim projektima, posebno multidisciplinarni pristup, i da pospešuju svest i obezbeđuju neophodna umeća za prelazak u održivo društvo.
- Postojeće mreže organizacija poslodavaca i radnika, industrijske asocijacije i nevladine organizacije imaju zadatku da olakšaju razmenu iskustava vezanih za programe obuke i jačanja svesti.
- U saradnji sa odgovarajućim međunarodnim organizacijama, vlade treba da razvijaju i primenjuju strategije kojima bi se rešavale opasnosti i hitni problemi na nivou nacionalnih, regionalnih i lokalnih zajednica, pritom naglašavajući potrebu za što hitnijom razradom programa praktične obuke i jačanja svesti, čime bi nacija postala spremnija da odgovori na izazove te vrste.
- Sistem Ujedinjenih nacija, kao odgovarajući sistem, trebalo bi da proširi svoje programe obuke, posebno u oblasti ekološke obuke, i da podrži aktivnosti organizacija poslodavaca i radnika.

3. Obrazovanje za održivi razvoj

Obrazovanje za održivi razvoj, ili, drugačije rečeno, ekološki održivo obrazovanje, ili, opet, obrazovanje za održivu budućnost, nastalo je iz jedne tvrdnje u Poglavlju 36 Agende 21, da je obrazovanje od suštinskog značaja za održivi razvoj i da sve zemlje treba da započnu stvaranje nacionalnih strategija obrazovanja za održivi razvoj. Stoga se obrazovanje u kontekstu održivosti shvata pre kao proces promena nego kao poruka ili nivo koji se mora dostići. Drugi stav koji se može izvesti iz literature o održivosti jeste da se glavni problemi ne mogu rešiti načinom na koji mi sada živimo, već treba da se odrekнемo tradicionalnog načina razmišljanja i da se posvetimo rešavanju problema životne sredine. Pristup na osnovi održivosti prvenstveno teži da rešava probleme na drugačiji način, a ne da samo rešava simptome suštinskih problema. Ovaj pristup se udaljava od pristupa koji obuhvataju stavove o „propasti i muci“ i okreće se razmišljanju i aktivnostima imajući u vidu budućnost.

U svojoj suštini, obrazovanje za održivu budućnost koristi sadržaje iz životne sredine, privrede i društva i organizuje procese učenja putem kojih se bolje shvata evolucija ljudskih odnosa sa okruženjem kroz razvoj, analiziraju se realne, tekuće situacije i planira se i učestvuje u koherentnim procesima promena u pravcu održive budućnosti. Ovaj skup znanja, umeća i vrednosti koji podržavaju predstavnici svih sektora svakog društva, predstavlja okvir obrazovanja za održivost i osnovu za nove obrazovne planove i programe širom sveta. Kao što se može videti, ovaj okvir uklapa obrazovanje o životnoj sredini, privredi i društvu u kontekst kritičnih veština i vrednosti kao što su nada i posvećenost. Kad definišemo obrazovanje za održivost, značajno je da se ono posmatra u kontekstu drugih glavnih obrazovnih pokreta u svetu.

Obrazovanje za održivi razvoj podržava razvoj aktivne zajednice koja uči, gde učesnici razmenjuju ideje i stručnost i opredeljeni su za neprekidno istraživanje.

Ovo obrazovanje takođe obezbeđuje realne kontekste i probleme na kojima se savladavaju koncepti i veštine. Ono uvažava značaj posmatranja životne sredine u okviru konteksta ljudskog uticaja, i obuhvata i preispitivanje ekonomije, kulture, političke strukture i društvene jednakosti kao i prirodnih procesa i sistema.

Kroz sveobuhvatne, dosledne programe polaznici izučavaju kako osećanja, iskustva, stavovi i opažanja utiču na probleme životne sredine. Stiču znanja o prirodnim procesima i sistemima i bolje shvataju ljudske procese i sisteme. Razvijaju osećaj za svoja prava i odgovornosti kao građana, shvataju ideale, principe i postupke građanstva u demokratskim društvima i stiču veštine koje su im potrebne da bi bili deo građanstva. Svest, znanje i veštine potrebne za ove lokalne veze i razumevanja predstavljaju osnovu za ulazak u veće sisteme, obuhvatnije probleme, potpunije shvatanje uzroka, veza i posledica. Obrazovanje za održivi razvoj razvija veštine i navike koje ljudi mogu da koriste čitavog života da bi shvatili i rešavali probleme životne sredine. Ono naglašava veštine kritičkog i kreativnog mišljenja i istovremeno drugih procesa mišljenja na višem nivou, koji su od suštinskog značaja za identifikovanje, proučavanje i analizu problema i formulisane i procenu alternativnih rešenja.

4. Okvir za razvijanje plana i programa ekološkog obrazovanja u visokim školama

Okvir za razvijanje plana i programa ekološkog obrazovanja u visokim školama, posebno dobrog visokoškolskog ekološkog obrazovanja obuhvata određena znanja, veštine i vrednosti.

Visokoškolsko ekološko obrazovanje obuhvata znanje o sledećem:

- Planeti Zemlji kao zaokruženom sistemu i elementima koji čine planetarno okruženje.
- Zemljinim resursima, posebno zemljištu, vodi, mineralima, itd., njihovoj rasprostranjenosti i ulozi u održanju živih organizama.
- Prirodi ekosistema i bioma, koliko su zdravi i u kakvim su međusobnim odnosima unutar biosfere.
- Zavisnosti ljudskih bića od resursa iz okruženja kad je reč o životu i opstanku.
- Održivom odnosu urođeničkih društava prema okruženju.
- Implikacijama koje distribucija resursa ima na određenje prirode društava i stopu i karakter pričvrstnog razvoja.
- Karakteristikama razvoja ljudskih društava, na primer, nomadskog društva, društva lovaca i sakupljača plodova, poljoprivrednih društava, industrijskih i post-industrijskih društava i uticaja svakog od ovih tipova društava na životnu sredinu.

- Ulozi nauke i tehnologije u razvoju društava i uticaju ovih tehnologija na okruženje.
- Filozofiji i sklopovima privredne aktivnosti i njihovim uticajima na okruženje, društva i kulture.
- Procesu urbanizacije i njegovim implikacijama.
- Međusobnoj povezanosti između političkih, ekonomskih, ekoloških i društvenih problema današnjeg sveta.
- Aspektima različitih perspektiva i filozofija u vezi sa ekološkom i ljudskom sredinom.
- Zajedničkom medunarodnom i nacionalnom trudu da se nađe rešenje za zajedničke globalne probleme i da se primene strategije za ostvarivanje održivije budućnosti.
- Implikacijama koje po globalnu zajednicu imaju političke, privredne i društveno-kulturne promene potrebne za izgradnju održivije budućnosti.
- Procesima planiranja, formulisanja politike i aktivnosti za postizanje održivosti koje preduzimaju vlade, firme, nevladine organizacije i obični ljudi.

Visokoškolsko ekološko obrazovanje obuhvata sledeće veštine:

- Osmisliti odgovarajuće pitanja da bi se sprovela jedna relevantna studija i istraživanje.
- Definisati takve fundamentalne procese kao što su okruženje (životna sredina), zajednica, razvoj i tehnologija i primeniti te definicije na lokalno, nacionalno i globalno iskustvo.
- U rešavanju problema primeniti spektar resursa i tehnologija.
- Proceniti koja je priroda neobjektivnosti i proceniti različita stanovišta.
- Razvijati hipoteze na balansiranim informacijama, kritičkoj analizi i pažljivoj sintezi i proveravati ih u odnosu na nove informacije, lično iskustvi i verovanja.
- Efektivno saopštavati informacije i stavove.
- Raditi na dogovaranju rešenja i saradnji u rešavanju problema.
- Razvijati saradničke strategije za primerene postupke u cilju menjanja sadašnjih odnosa između zaštite okruženja i ekonomskog razvoja.

Visokoškolsko ekološko obrazovanje obuhvata sledeće vrednosti:

- Poštovanje elastičnosti, krhkosti (ugroženosti) i lepote prirode i međusobne zavisnosti i značaja svih oblika života.
- Poštovanje stava da ljudski život zavisi od resursa raspoloživih na planeti.
- Poštovanje uloge ljudske genijalnosti i lične kreativnosti u obezbeđivanju opstanka i traženje puta za primeren i održiv napredak.

- Shvatanje da ljudska bića imaju moć da modifikuju okruženje.
- Osećanje sopstvene vrednosti i ukorenjenosti u svoju kulturu i zajednicu.
- Poštovanje prema drugim kulturama i shvatanje međusobnih uslovljenosti u ljudskoj zajednici.
- Globalna perspektiva i lojalnost svetskoj zajednici.
- Zainteresovanost za međusobne razlike i nepravde, posvećenost ljudskim pravima i prijateljskom rešavanju sukoba.
- Svest o izazovima koji se nalaze pred ljudskom zajednicom kada treba da definiše procese za postizanje održivosti i da primeni potrebne promene.
- Osećaj ravnoteže prilikom određivanja prioriteta u konfliktnim situacijama.
- Lični izbor održivog načina života i posvećenost učešću u promenama.
- Realno shvatanje ozbiljnosti izazova koji se nalaze pred globalnom zajednicom i složenosti koje zahtevaju dugoročno planiranje za izgradnju održive budućnosti.
- Osećaj nade i pozitivni lični i društveni stav prema budućnosti.
- Shvatanje značaja i vrednosti lične odgovornosti i delovanja.

Cilj dobrog visokoškolskog ekološkog obrazovanja jeste sledeći:

- Ovladati veštinama, proceniti i primeniti složene koncepte upravljanja u cilju rešavanja izazova okruženje danas i u budućnosti.
- Steći znanja u oblasti ekoloških nauka i njihove praktične primene.
- Ovladati veštinama komunikacije i saradnje radeći u međunarodnim i interdisciplinarnim timovima.
- Kombinovati teorijske orientacije sa praktičnim radom na projektu.
- Razviti niz praktičnih tehnika u oblastima kao što su ekološko planiranje, ekološka politika, sistemi upravljanja okruženjem (EMS), modelovanje, geografski informacioni sistemi (GIS) i upravljanje podacima.
- Korporativna društvena odgovornost, analiza logičnog okvira, ocena životnog ciklusa (LCA) i analiza i planiranje energije.

- Primena različitih alata za izradu projekata, kontrolu životne sredine, kontrolu i procenu kvaliteta i planiranje.
- Obuka u primeni kost-benefit i kost-efektivnih metoda.
- Svest o društvenim i političkim implikacijama planiranja i upravljanja u oblasti životne sredine.
- Razumevanje odnosa između kompanija i stekholdera, ekoloških izazova pred kojima se nalaze firme koje posluju na međunarodnim tržištima, kao i uvođenje različitih vrsta propisa za očuvanje životne sredine.

Cilj dobrog visokoškolskog ekološkog obrazovanja jeste da osposobi studente da rade ili da vode interdisciplinare timove i nalaze rešenja, primenom metoda ekoloških nauka i upravljanja, tako da oni steknu dovoljne kvalifikacije da stvaraju integralno ekološko znanje i rešenja za upravljanje složenim ekološkim problemima na regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou, kako u privatnom, tako i u javnom sektoru. Ono što treba ponuditi u programu dobrog ekološkog obrazovanja povezano je sa nizom zahteva u profesionalnom životu. Stoga je program visokoškolskog ekološkog obrazovanja dizajniran tako da odgovori na ove nove izazove održivosti, integrišući inpute iz društvenih i prirodnih nauka u izučavanju ekološkog planiranja i inženjeringu. Pažnja je usmerena na to kako firme, vlade i druge organizacije mogu da podrže održivi razvoj na ekonomski efikasan i društveno prihvatljiv način.

Visokoškolsko ekološko obrazovanje tokom svog trajanja primenjuje različite metode nastave i obuhvata formalna predavanja, ali i individualne ili timske studije zasnovane na projektima, tokom kojih se od studenata očekuje da se aktivno uključe u aspekte nastavnog programa koji se tiču organizacije i sadržaja i da ponude povratnu informaciju korisnu za jedan napredni nivo razvoja visokoškolskog obrazovanja za održivi razvoj i budućnost.

5. Umesto zaključka: kompetentnost diplomaca na visokoškolskom programu ekološkog obrazovanja za održivi razvoj

Spisak kompetentnosti diplomaca na visokoškolskom programu ekološkog obrazovanja za održivi razvoj dat je na tabeli koja sledi (tabela 1).

Br.	kompetentnost	Kriterijum učinka
1.	Primena ekološki zdrave nauke i tehnologije	<ul style="list-style-type: none"> ○ U potpunosti shvata uticaj ljudskih aktivnosti na okruženje i primenjuje u kontroli zaštite životne sredine . ○ U potpunosti shvata međusobnu povezanost ekosistema i primenjuje u kontroli zaštite životne sredine. ○ Razume opšte metode zaštite životne sredine i primenjuje u kontroli zaštite životne sredine. ○ Razume tehnike nadgledanja i merenja u upravljanju životnom sredinom i primenjuje u kontroli zaštite životne sredine .
2.	Primena ekološki zdravih principa upravljanja	<ul style="list-style-type: none"> ○ Razume principe upravljanja okruženjem i pravilno ih primenjuje u kontekstu datog poslovnog/industrijskog sektora. ○ Namera i zahtev svake klauzule ISO 14001, ili ekvivalenta primenljivog standarda zaštite prirodne sredine može se opisati u kontekstu datog poslovnog/industrijskog sektora. ○ Odnos između ekoloških nauka i principa upravljanja okruženjem i ekoloških standarda objašnjena je u kontekstu datog poslovnog/industrijskog sektora. ○ Ekološki postupci su dokumentovani u skladu sa ekološkim standardima i principima upravljanja okruženjem. ○ Ekološki postupci primenjeni su u skladu sa ekološkim standardima i principima upravljanja okruženjem. ○ Ekološki standard i njegova primena primereni su poslovnom/industrijskom sektoru. ○ Identifikovani su i prikupljeni dokazi potrebni da se potvrdi usaglašenost sa zahtevima ekološkog standarda. ○ Efektivnost čitavog sistema upravljanja okruženjem procenjuje se u kontekstu datog poslovnog/industrijskog sektora. ○ Odnos između zakonske usklađenosti i usklađenosti sa sistemom upravljanja okruženjem pokazana je u kontekstu datog poslovnog/industrijskog sektora. ○ Alati za upravljanje okruženjem kao što su procena aspekt/impakt, procena životnog ciklusa, procena ekološkog učinka primereno su primjenjeni u kontekstu datog poslovnog/industrijskog sektora.
3.	Primena ekoloških sistema na različite operativne procese	<ul style="list-style-type: none"> ○ Procesi realizacije proizvoda i aktivnosti podrške efektivno se procenjuju da bi se utvrdio njihov uticaj na životnu sredinu i da bi se potvrđio stepen usklađenosti sa sistemom upravljanja okruženjem. ○ Aktivnosti zasnovane na procesima i inputi, autputi, kontrole i resursi koji su u vezi s njima razumeju se u različitim organizacionim kontekstima.
4.	Shvatanje primene ekoloških sistema na različite operativne procese	<ul style="list-style-type: none"> ○ Procesi realizacije proizvoda i aktivnosti podrške efektivno se procenjuju da bi se utvrdio njihov uticaj na životnu sredinu i da bi se potvrđio stepen usklađenosti sa sistemom upravljanja okruženjem. ○ Aktivnosti zasnovane na procesima i inputi, autputi, kontrole i resursi koji su u vezi s njima razumeju se u različitim organizacionim kontekstima.
5.	Procena rizika značajnih uticaja okruženja i aktivnosti identifikovanih u kontekstu EMS sistema upravljanja u organizaciji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Procenjuje se nivo rizika za svaki ekološki uticaj da bi se ocenio njegov značaj. ○ Primjenjena metodologija za procenu rizika je čvrsto zasnovana na naučnim osnovama i/ili na osnovama uticaja i dokumentovana je u okviru EMS sistema. ○ Primjenjena metodologija za procenu rizika je primerena vrsti poslovanja ili industrijskom sektoru.

Tabela 1

LITERATURA

- [1] NEEAC. (1996). Report Assessing Environmental Education in the United States and the Implementation of the National Environmental Education Act of 1990. NEEAC, Washington, DC.
- [2] North America Association for Environmental Education. (1996). Environmental Education Materials: Guidelines for Excellence. NAAEE , Rock Spring, GA.
- [3] North America Association for Environmental Education. (2002). Guidelines for Excellence in Nonformal Environmental Education Program Development and Implementation. (draft) NAAEE, Rock Spring, GA.
- [4] Petrović, N. (2005). Environmental Education: Case of Postgraduate Environmental Management Studies on Faculty of Organizational Sciences, Serbia and Montenegro. Collection of Works, 8th "Toulon – Verona" Conference, Palermo, Italy.
- [5] Petrović, N., M. Milićević (2006). Education For Sustainable Development. Collection of Works, 9th "Toulon – Verona" Conference, Paisley, Scotland.
- [6] Petrović, N., M. Milićević (2007). Higher good Environmental Education. Collection of Works, 10th "Toulon – Verona" Conference, Thessaloniki, Greece.
- [7] Petrović, N. (2009). Ekološki menadžment. Fakultet organizacionih nauka, Beograd.
- [8] UNCED (1992). Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development. Rio Declaration on Environment and Development. N.Y.: United Nations.
- [9] UNDP, UNESCO, UNICEF, World Bank (1990). Final Report of the World Conference on Education for All: Meeting Basic Learning Needs, Jomtien, Thailand, 5-9 March 1990, New York, Inter-Agency Commission for the World Conference on Education for All.
- [10] UNESCO (1978). Final Report Intergovernmental Conference on Environmental Education. Organized by UNESCO in Cooperation with UNEP, Tbilisi, USSR, 14-26 October 1977, Paris: UNESCO ED/MD/49.
- [11] UNESCO-UNEP. (1978). Final Report Intergovernmental Conference on Environmental Education. Organized by UNESCO in Cooperation with UNEP, Tbilisi, USSR, 14-26 October 1997, Paris: UNESCO
- [12] UNESCO-UNEP (1976). The Belgrade Charter. Connect: UNESCOUNEP Environmental Newsletter, Vol. 1 (1) pp. 1-2.
- [13] UNESCO (1998). Environment and Society: Education and Public Awareness for Sustainability. Proceedings of the Thessaloniki International Conference. Paris: UNESCO.